

Qaçacaq Qardaşxanın nağili

Onun adı Naxçıvan, Qubadlı, Laçın, Kəlbəcər və Qarabağ bölgəsində dillər əzbəri olub

Yamyaşıl otların üstünə sərilmiş yapıncıya bürünüb uzanmış və başını yəhərin üstünə qoymuşdu. Bütün gecəni yuxusuz qalsa da, yata bilmirdi. Ona rahatlıq verməyən, kənddən gələn xəbər idi. Taygöz Sərkisin oğlu Akop yaylaqda iki qadını ağaca bağlatdı ki var döydürmüşdü. Üstündən iki saat keçmiş onlardan biri canını tapmışdı. Akop isə öz dəstəsini yığib gedərək qışqıra-qışqıra deyirmiş: - Bəs, hanı sizin o Bəylər oğlu Qardaşxan? Nə qədər ki, onun başını öz əllərimlə üzməmişəm, sizə dinclik yoxdur...

DAŞLI BULAQDA GÖRÜŞ

Döyülməkdən ölmüş qadının dörd uşağı qalmışdı. Körpələrin sesi elə bil Qardaşxanın qulağına dolmuşdu. Nə illah eləyirdisə, qulağına dolmuş o iniltilər, fəryadlar kəsilmiş kimi. Onu yatmağa qoymayan da elə bu səslər idi. Yuxusuzluqdan gözləri qan çəkmiş, şişmişdi. Elə bil bir ovuc torpaq tökmüşdü çuxura düşmüş gözlərinə, göyüm-göyüm göynəyirdi. Silah gəzdirməkdən, daş-qaya, kol-kos arasında yuva bağlamaqdan qaxaca dönmüş barmaqları ilə hey alını oxlayırdı. Çalışdı ki, dəstəsindəkilər, xüsusilə ata kimi hörmət etdiyi, həmişə məsləhət aldığı Hüseyin kişi bu pərtliyi, danıxmağı hiss etməsin, duymasın. Ancaq yoldaşları Qardaşxanın üyindən keçənləri elə bil gözlərindən oxuyurdular. Lakin təkcə Hüseyin kişidən başqa heç kəs ürək edib ona bir-cə kəlmə də söz deyə bilmirdi. Çünki bildirdilər ki, onsuz da Qardaşxan bu qanı yerdə qoymayacaq. Hüseyin kişi bu söhbətdən sonra Ayazı özlərindən bir qədər aralıdakı qoz ağacına çıxarmışdı. Şəki kəndinin yolları bu ağacdən əlin içi kimi görünürdü. Motal Şahverdinin oğlu Ayaz tez-tez aşağıya işarə ilə məlumat çatdırırdı.

Bu arada İmran daşın dalından çaxıb qarənəfəs dedi:

- Hüseyin dayı, Ayaz deyir ki, kənd yolunda atlılar var. Bizə tərəf gəlirlər.

Qardaşxan uzandıqı yerdən dik atıldı. Üzünü İmrana tutub:

- Hər öz yerində möhkəm dursun. Heç kəs əlini tərptəməsin. Milislər olsa, buraxın getsinlər. Yox, o gəvür törəməsi olsa, işarəmi gözleyin. Tez uşaqlara çatdır dediklərimi.

Hüseyin kişi qoşalüləni götürüb mamırta örtülmüş iri daşın arxasına keçdi. Daraqdan iki patron çıxanb tufəngin gözlərinə qoydu. Sonra səbirsizliklə yola baxmağa başladı. Birdən yolda üç atlı görünürdü. Onlar bir az irəlilədilər və dayandılar. Ətrafı seyr etdikdən sonra öz aralarında nə isə danışdılar. İkisi atdan düşüb tufəngi çiyinlərinə asıraq dərəyə enən ciğirli getməyə başladılar. Daşlı bulağa doğru gedirdilər. Arxadakı uzundraz ətrafa çox baxırdı. Qabaqdakı isə özündən razı halda yeriyirdi.

Qardaşxan onu tanıdı. Bir anda nifrət hissi boğazını tıxadı.

Vaxt itirmək olmazdı. Bir də görəsən ki, güllə səsine Gorusun milis dəstələri tökülüb bura.

Qardaşxan Hüseyin kişiyə dedi:

- Hüseyin dayı, uşaqlara çatdır ki, atları və atları saxlayanı sakitcə aradan götürsünlər. Taygözün oğlu ilə mən özüm görüşəcəyəm. Ancaq siz arxadan ciğiri bağlayın, özlərini kola-kosa vurub aradan çıxmasınlar.

O, beşatılını yoxlayıb bir andaca gözdən itdi. Daşlı bulağa tərəf gedirdi. O, çoxdan gözlədiyi bu görüşdə deməli olduğu hər şeyi üyində təkrarlayırdı. Bu, başqa görüş olmalı idi. O, görüş yerinə birinci çətdi və ağacın arxasında dayandı. Buradan geniş talanın kənarındakı bulaq aydın görünürdü.

- Ara, gördünmü, dedim ki, heç kim ola bilməz. İndi görəsən Qardaşxan hansı ayı mağarındadır...

Bu sözləri deyən Taygöz Sərkisin oğlu idi. O, bulağın üstünə çatar-çatmaz, gödəkəsini soyub bulağın kənarındakı daşların üstünə tulladı. Sonra silahı yerə qoydu. Sinesini açdı. Hiss etmək olurdur ki, içib, kefi kökdür. Geriyə baxmadan ağzını bulağın gözüne dayadı. Qardaşxan beşatılını qaldırdı. Astaca öz-özünə:

- İç köpəkoğlu, iç, doyunca iç... Mən səni su içəndə vurmuyacağam. Bu, kişiye yaşamaq. Gülləni küreyinə yox, düz üreyinə sıxacam ...

Yoldaşları arxadan gələn uzununu da aradan götürmüşdü. Birdən Akop nə hiss etdisə, geriyyə dönmək istədi. Ancaq daha gec idi. Qardaşxan beşatılını ona tuşlamışdı. Tətiyi çəkəydə hər şey bitəcəkdi. Lakin o, atəş açmırdı.

- Tərpənme! Bulaq suyu üreyini soyutsada, indi mənə deyiləsi sözlərini de. Bəylər oğlu Qardaşxan səni eşidir.

Akop tərpənmirdi. Sanki özü boya kötiyə, daşa dönmüşdü. Çətinliklə nəfəs alırdı. Gözləri isə elə bil indicə yerindən çıxıb Qardaşxana tərəf atılmaq istədi. Alnından su süzülürdü. Bu bulaq suyu deyildi, əcəl təri idi. Özü də hiss edirdi ki, bədəni getdikcə soyuq tərə bələnir. Elə bil dilini yerindən çəkib çıxarmışdı. Gözləri isə oynayırdı.

Qardaşxan dedi:

- Unutma ki, sənin və sənin kimi mürdarların gəzib dolaşdığı, suyunu içib çörəyini yediyi bu torpaqlar Taygöz Sərkisin oğlu Akopun yox, Bəylər oğlu qaçaq Qardaşxanın dedə-baba yurdu. Yüz il də, min il də keçsə, bizim olacaq. Müvəqqəti üstünlüyə, rusların köməyinə bel bağlamayın. Sizin kimi nankorlara torpaq öz sinəsində həmişəlik yer verməz. Yaxşısı budur ki, bizimlə torpaq

də Qubadlı, Naxçıvan, Laçın, Kəlbəcər və Qarabağ bölgəsində onun adı dillər əzbəri olub. Qaçqılığı, igidliyi yaşlı neslin indi də yaddaşında, xatirələrində yaşayır. Bilirsiniz, atam təsadüfən qaçaq olmayıb. Ermənistanın Sovet hökuməti qurulan sonra erməni millətçiləri yenə öz məqsədlərindən əl çəkməyiblər. Qədim Oğuz torpaqlarında yaşayan gözəgəlimli igidləri müxtəlif yollarla aradan götürmək üçün hər cür tələ qurublar. Xalq doğma od-ocağından baş götürüb getməyə məcbur ediblər. Qeyrətli igidlər isə bu haqsızlıqlara dözməyərək, əl silah götürüb erməni cəlladlarına və rus çinovniklərinə qarşı gizli mübarizəyə başlayıblar. Atam Zəngəzur mahalının Şəki kəndində doğulub boya-başa çatıb. El-obanın sayılan, qorxmaz oğullarından biri olub. Lap gənc yaşlarından ermənilərə qarşı amansız olub. Buna görə də, daşnaklar hər cür yolla onu həbs etməyə çalışıblar. Nəhayət, bir gün bəhanə tapıb (guya ki, onda beşatılan olub) onu həbs ediblər. Lakin o, rayon mərkəzinə gedən yolda - Söyüdü bulaq deyilən yerdə qaçıb. Həmin vaxtdan onun qaçaqlıq həyatı başlayıb. Az sonra onun başına xeyli igid yığış və onlar uzun illər Zəngəzur və ətraf bölgələrdə Azərbaycan türklərini erməni daşnaklarının qırğından mərdliklə qoruyublar....

Biz böyük ailə olsaq da, atam heç vaxt el-ob-

da xatirələrində deyir: " Qardaşxan çox cəsarətli qəhrəman idi. İki dünya bir olsaydı, dediyi sözü, verdiyi vədi yerinə yetirməli idi. Bir dəfə Kəlbəcər Ala qaya kəndində idik. Qardaşxan öz dəstəsi ilə toy məclisinə gəldi. Mübarək elədi, nəmər verdi. Toyda daha da şənlik yaratdı. Gedəndə dedi ki, aşıq Şəmşir, qoy sənin sazınla mənəim beşatılanım Vətənin azadlığı uğrunda həmahəng səslənsin!..."

KAMRAN MÜƏLLİMİN DEDİKLƏRİNDƏN

Atamın ölümündən sonra ermənilər bizim ailəni incitməyə başladılar. Ailəmiz böyük idi - beş oğlan, dörd qız. Əvvəlcə evimizi müsadirə elədilər. Bir-cə dəstə pambıq yorğan-döşək verdilər. Mal-qaradan bir-cə inək saxladılar. Bununla qurtarmış olsaydı, dərd yarı idi. Atamın vəfatından bir il sonra - 1937-ci ildə əmim Bəhmən Xıdırovu həbs etdilər. Sonrakı təyinatından xəbərimiz olmadı. Atamın dayısı oğlu Kətan və dostu Namazalını da məhkəməsiz-filansız "Dikdağ" deyilən yerdə güllələdilər. 1948-ci ildə isə böyük qardaşımı "xalq düşməninin oğlu" kimi həbs etdilər və İrkutsk şəhərinə sürgünə göndərdilər. 6 illik sürgün həyatı onun da həyatını məhv etdi.

Mənəm başıma çox iş gəlib. Lap Sovet hökumətinin son illərində ermənilər mənə təqib ediblər. Yadımdadır, Azərbaycan ikinci dəfə müstəqillik qazanana bir neçə il qalanadək Kirov (indiki Binəqədi) rayonunun birinci katibi erməni (Stepanyan) idi. Onda mən 29 nömrəli axşam məktəbində direktor işləyirdim. Sən demə, kimsə birinci katibə çatdırıb ki, bu, qaçaq Qardaşxanın oğludur. Onun atası vaxtilə Zəngəzur mahalında çoxlu erməni qırıb. Buna görə də mənə tələ qurmaq istədilər. Hətta həbs də etdilər. Ancaq dedikləri sübut olunmadığı üçün azad etdilər. Şükür ki, respublikamız müstəqillik qazanıb. Gec-tez, yenə ermənilər meğlub olacaqlar. Haqq-ədalət həmişə öz yerini tutur. Bir vaxt xalqın yolunda vuruşanlar axır ki, layiqli adını alırlar. Atamın adı, qəhrəmanlığı da xalqımızın üyində, xatirələrdə yaşayır. Bu, mənəm üçün böyük fəxrdir.

QU NƏGƏSİ

Qardaşxan bilərəkdən milis dəstələrini öz arıncı dağlara çəkib aparmış, sonra ilk atəşi özü açmışdı. Qaya ovuqlarında xüsusi yerlər onun dəstəsinin inamli döyüşünə imkan vermişdi. Bir neçə nəfər ağır yaralansa da, itki olmamışdı. Milis dəstələri və onlara kömək edən əlavə qüvvələr bu vuruşda xeyli itki verdikdən sonra geri çəkilməyə məcbur olmuşdular. Çünki onlara başçılıq edən Taygöz Sərkisin kiçik oğlu yaxşı bildirdi ki, bu dağlarda Qardaşxanla döyüşmək və qələbə qazanmaq çətin məsələdir. Buna görə, o, göstəriş verir ki, gün doğanadək dağlardan ensinlər. Qaçqıların pusquda durmuş dəstələri isə bunu başa düşmüş və onların xeyli hissəsini arxadan qırılmışdılar. Qardaşxan yaralıların arıncı tək gedirdi. Gecə iken onları təhlükəsiz yolla yaylağa - İmişli tərəkəmlərinin yanına göndərmişdi.

Qardaşxan atın cilovunu boşaltmışdı. At sürətlə irəli atıldı. Birdən qəfil atəş açıldı. Atəşin açılması ilə onun küreyinə sanki isti bir şey yapışdırdılar. Sonra bu istilik bütün bədəninə yayıldı. O, tez beşatılını əlinə alıb bir göz qırpmında geriyyə döndü. Həmin anda ikinci atəş eşidildi. Bir anlığa özündə qüvvə toplayıb beşatılını tətiyinə çəkdi. Kimsə qışqırdı. Sol əlini küreyinə doğru uzatdı. İkinci güllə isə qoltuğunun altından dəymişdi. Barmaqları daha beşatılını saxlaya bilmədi. Bədəninə yəhərin üstünə doğru aydı. Gözlərini sanki qara duman bağlamaq istəyirdi. İki əlini irəliyə uzadıb bədəninə dayağ verdi. Başını son dəfə yuxarıya qaldırıb və qarlı zirvələrə, səhər günəşinin işığında yuyunan yamyaşıl dünyaya baxdı. Birdən sanki yuxuya getdi. Yuxuda yenə dağlar gördü. Dağın sinəsinə yayılmış sürü gördü. Bir oğlan uşağı oxuyurdu. Qardaşxanın uşaqlığı idi. Mahni quş səsine qarışmışdı. Bu, onun qu nəgəsi idi.

Kürəyindən çıxan isti qan yəhərdən aşağı süzülür, damcı-damcı doğma torpağa qovuşurdu.

Səməd Məlikzadə

**Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya
Vasitələrinin İnkişafına Dövlət
Dəstəyi Fondunun maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.**

davası etməyin.

İndi isə get. Səni öldürməm. Ancaq and iç ki, bir də el-obaya əl qatmayacağısan. Yadımda saxla, nə qədər ki, Qaçaq Qardaşxan var, bu beşatılan səni izləyəcək...

Akop yenə heç nə demədi. Əlləri ilə alının, üzünün tərini sildi və qəfil, yaxınlıqdakı silaha doğru atıldı... Qardaşxan tətiyi sıxdı. Akop zəhəri ilan kimi qıvrıldı. Sonra xırıldadı. Qardaşxan bir güllə də boşaltdı. Üçüncü gülləyə ehtiyac yox idi. Lakin üçüncü güllə Hüseyin kişinin qoşalüləsinə açıldı.

Bir hekayə kimi qələmə aldığım bu söhbəti mənə neçə il əvvəl, ilıq yaz günlərindən birində qonşuluqda yaşayan əli çəlikli qoca danışdı. Dediyyə görə, o, qaçaq Qardaşxanı şəxsən tanıyır. Sonralar da İsfəndiyar kişi söhbətlərində tez-tez onun adını çəkər, ruhuna rəhmət oxuyar və "bizim tərəflərdə ona tay igid az olub" deyər.

QAÇAQ QARDAŞXANIN OĞLU İLƏ SÖHBƏT

Yay idi. Nahardan qayıdanda redaksiyamızın koridorunda ağ saçlı, dolu bədənlili bir kişi qapılardan üzərindəki yazılara baxa-baxa kimsə axtarırdı. Yaxınlaşmış istəyini soruşdum. Bir az üzümə baxıb dedi:

- Mənə dərdimi yazacaq biri lazım idi...

Otağa keçdik. Söhbət zamanı məlum oldu ki, həmsöhbətim qaçaq Qardaşxanın oğlu Kamran müəllimdir. Bu tanışlıq hər ikimiz üçün sevindirici oldu. Bir vaxtlar rəhmətlik İsfəndiyar kişidən eşitdiklərimi Kamran müəllimə danışdım.

- Atamı axırıncı dəfə görəndə on yaşım olardı. O vaxtdan 60 ildən çox keçib. Ancaq şəkli hər gün gözlerimin qarşısında olub. Neinki, Gorus, elece